

تأملی بر مفاهیم نظارت، کنترل، ارزیابی و پایش در آموزش عالی

زهرة شاهسون^۱؛ دکتر مجتبی بذرافشان مقدم^۲؛ دکتر بهروز مهram^۳؛ دکتر مقصود امین خندقی^۴

مقدمه و خلاصه مبانی نظری

دانشگاه نهادی است که در رأس نهادهای علمی جامعه قرار دارد. عملکرد صحیح دانشگاه از یک سو، توسعه و پیشرفت را برای جامعه به ارمغان آورده و از سوی دیگر، توسعه‌ی جامعه به عنوان بازخورد مثبت، دانشگاه را به مکان رفیع‌تر و مسؤول تری انتقال می‌دهد (مهجانی، میرطاهری، ۱۳۸۱). بی تردید دستیابی به اهداف در آموزش عالی مستلزم شناسایی، کنترل و رفع موانع و مشکلاتی است که ممکن است اجرای مطلوب فرآیندهای آموزشی را تحت تأثیر خود قرار دهد. بدین منظور استفاده از سازوکارهای نظارت و ارزیابی شرایط و زمینه‌های لازم را برای شفافیت عملکرد، پاسخگویی نظام‌های آموزشی و اطلاع از میزان تحقق اهداف و مقاصد فراهم می‌نماید (خلیفه، رضوی، ۱۳۹۱، ۳۵). از این رو نظارت مؤسسات آموزش عالی و به ویژه دانشگاه‌ها و مؤسسات تحقیقاتی احتمالاً مهم‌ترین و پیچیده‌ترین مسئله در سیاست آموزش عالی است چنانچه در دنیای تغییرات شتابان و منابع در حال کاهش، نمی‌توان دانشگاه را به آسانی اداره کرد، اما می‌توان به نحوی در آن نظارت کرد تا به طور مداوم و بدون چشم پوشی از مسئولیت خود، با محیط جدید اجتماعی و علمی سازگار شود (هیرش و وبر، ۱۳۸۰).

ارزیابی نیز به عنوان مؤلفه اصلی نظارت، نقش به سزایی در شناخت وضعیت موجود و تصمیم‌گیری در راستای برنامه‌ریزی و اجرای مؤثر فعالیت‌های دانشگاهی بر عهده دارد. ارزیابی در نهایت به دنبال بهبود عملکرد در ابعاد کمی و کیفی است (نادری، عبداللهی، ۱۳۸۹، ۱۸). محمدی و همکاران (۱۳۸۶) ارزیابی را وسیله‌ای برای افزایش بازده اجتماع آموزش عالی و نیز سازوکاری برای تأیید صلاحیت، تخصیص عقلانی اعتبارات، پاسخگویی عمومی، اطلاع‌رسانی به ذی‌نفعان، اطمینان از تحقق اهداف و بهبود مستمر قلمداد نموده‌اند (حاتمی، محمدی، اسحاقی، ۱۳۹۰، ۲). ارزیابی آموزش عالی روش عمده برای اجرای مسئولیت‌پذیری و همچنین به عنوان ابزار اساسی تضمین کیفیت است. تقویت تضمین کیفیت با استفاده از ارزیابی منعکس کننده فرهنگ پاسخگویی در آموزش عالی است (کای^۵، ۲۰۰۹، ۴۴). ارزیابی نهاد دانشگاه‌ها این امکان را فراهم می‌آورد که وضعیت دانشگاه‌ها و اختلال در کارکردهای آنها شناخته شوند. شناسایی "ناعدالی‌ها" کمک می‌کند تا سیاست‌های آموزشی، پژوهشی و نهادی مناسب‌تری برای هدایت سیستم‌های دانشگاهی اتخاذ شوند. به این ترتیب شناسایی عملکرد دانشگاه‌ها شرط لازم برای بازسازماندهی آنها در جهت ایجاد تغییرات مثبت عملکردی در کوتاه مدت و دراز مدت است (یمینی دوزی سرخابی، ۱۳۸۰ به نقل از موسی خانی، حسینی، ۱۳۸۴، ۳). بدین منظور دانشکده‌ها و دانشگاه‌ها نباید از تمرکز تیزبین به پاسخگویی گریزان باشند (ویلیامز^۶، سزل، ۲۰۱۱، ۴۸۱). به عقیده آهنچیان (۱۳۸۸) ارزیابی یک فرآینده پیچیده و مسئله‌ساز است که بدون وجود اهرم نظارتی، با خطر بروز اشکالات حین اجرا روبرو است.

از سوی دیگر اصطلاحات نظارت و کنترل نیز معمولاً به صورت مترادف و هم‌معنی با هم به کار گرفته می‌شوند ولی در واقع این دو اصطلاح دارای معانی متفاوتی هستند (دانشور، ۱۳۸۶، ۷). کنترل از ضروریات زندگی سازمانی می‌باشد و فرآیند مدیریت بدون انجام مرحله‌ی کنترل نیز تکمیل نمی‌شود (هرسی و بلانچارد به نقل از شلال وند، ۱۳۹۱). اما به طور کلی با توجه به اهمیت هر یک از این سازوکارهای نظارت، ارزیابی، کنترل و پایش در زمینه رسیدن به اهداف در آموزش عالی، نکته اینجاست که اگر هر یک از این سازوکارها به درستی

۱. دانشگاه فردوسی مشهد، گروه علوم تربیتی، مشهد، ایران. Shahsavan30@gmail.com (نویسنده مسئول مکاتبات)

۲. دانشگاه فردوسی مشهد، گروه علوم تربیتی، مشهد، ایران. bazrafshan@ferdowsi.um.ac.ir

۳. دانشگاه فردوسی مشهد، گروه علوم تربیتی، مشهد، ایران. bmahram@ferdowsi.um.ac.ir

۴. دانشگاه فردوسی مشهد، گروه علوم تربیتی، مشهد، ایران. AminKhandaghi@ferdowsi.um.ac.ir

⁵ Kai

⁶ Williams & szald

صورت گیرد، می تواند صحت و تناسب جهت کیفیت و نتایج عملکرد سیستم را تضمین کند و این امر میسر نخواهد شد مگر با شناخت کامل این مفاهیم و کاربرد صحیح هر یک از این سازوکارها به خصوص برای مجریان نظارت و ارزیابی. بنابراین با توجه به اهمیت این موضوع در مقاله حاضر ابتدا به تعریف نظارت، ارزیابی، کنترل و پایش پرداخته می شود و ضمن تبیین مفهوم این واژگان جهت تعیین حدود و ثغور آنها از یکدیگر، با اشاره به اهداف و مراحل هر یک از این سازوکارها در پایان رابطه ی بین نظارت، پایش و ارزیابی در چرخه ی مدیریتی نشان داده می شود.

خلاصه روش شناسی

تحقیق حاضر بر اساس ماهیت و روش توصیفی - تحلیلی محسوب می شود، گردآوری اطلاعات به شیوه کتابخانه ای و بر اساس منابع معتبر کتب و مقالات در حوزه نظارت و ارزیابی صورت می گیرد.

خلاصه یافته ها و نتیجه گیری

به طور کلی با توجه به اهمیت کیفیت به عنوان دغدغه اصلی نظام های آموزش عالی، دانشگاه ها همواره در پی آن هستند که با به کارگیری راهکارهای گوناگون، به طور مستمر به بهبود کیفیت برنامه ها و نظام آموزشی، پژوهشی و عرضه خدمات تخصصی خود بپردازند. در این میان هر یک از سازوکارهای نظارت، ارزیابی و کنترل و پایش می تواند شرایط و زمینه های لازم را برای شفافیت و اطلاع از میزان تحقق اهداف و مقاصد فراهم نماید. و از آنجایی که این سازوکارها ابعاد مختلف سیستم آموزش عالی مانند راهبردی، ساختاری، فناوری، کارکردی، مدیریتی، فرهنگی، اجتماعی، و سایر تعاملات را دربر می گیرند، لذا شناخت کامل این مفاهیم و کاربرد صحیح هر یک از این سازوکارها اهمیت به سزایی دارد. با توجه به اهمیت این موضوع، در مقاله ی حاضر سعی بر آن شد تا ضمن تعریف هر یک از مفاهیم نظارت، ارزیابی، کنترل و پایش، حدود و ثغور آنها از یکدیگر نیز مشخص شود و بدین ترتیب به دست اندرکاران و مجریان نظارت و ارزیابی، در جهت توسعه اثربخشی نظارت و ارزیابی کمک فراهم شود.

کلمات کلیدی (حداکثر ۵ کلیدواژه): نظارت، کنترل، ارزیابی، پایش

منابع و مراجع

- حاتمی، جواد، محمدی، رضا، اسحاقی، فاخته (۱۳۹۰). چالش ساختار سازی برای نظارت و ارزشیابی کیفیت در آموزش عالی ایران. پنجمین همایش "ارزیابی کیفیت در نظام دانشگاهی" - دانشگاه تهران - پردیس دانشکده های فنی، صص ۱۲-۱.
- خلیفه، قدرت اله، رضوی، سید عباس (۱۳۹۱). ارزشیابی و تضمین کیفیت در یادگیری الکترونیکی با استفاده از مدل تحلیل اهمیت- عملکرد، مجله دانشگاه اهواز، شماره ۳، صص ۳۳-۴۵
- دانشور، غلامرضا (۱۳۸۶). اصول نظارت و کنترل. دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تبریز. صص ۵۶-۱
- شلال وند، الهام. "روش های نظارت اثربخشی مدیران گروه های آموزشی در دانشگاه فردوسی مشهد." پایان نامه. دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، ۱۳۹۱.
- موسی خانی، مرتضی، حسینی، رقیه (۱۳۸۴). بررسی تاثیر سیستم ارزیابی عملکرد تلفیقی کارکنان در بهبود عملکرد (مطالعه موردی دانشگاه آزاد واحد قزوین). مجله پژوهشگر. شماره ۴، صص ۹-۲.
- نادری، ابوالقاسم، عبداللهی، حسین (۱۳۸۹). کارایی و اثربخشی کیفیت گروه های آموزشی دانشگاهی: چالش ها و چشم اندازها. مجموعه مقالات چهارمین همایش سالانه ارزیابی درونی کیفیت در نظام دانشگاهی. تهران: مرکز ارزیابی کیفیت دانشگاه تهران.

هیرش، ورنرزد، وبر، لوک لوئی (۱۳۸۰). چالش های آموزش عالی در هزاره سوم. مترجم افراسیاب امیری، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی مرکز انتشارات علمی

kai, jeang (2009). A critical analysis of accountability in higher education its relevance to evaluation of higher education. *Chines education & society*, vol. 42, No. 2, 39- 51.

Williams Henry S. Szal, Dennis (2011). Candidates assessment of a principal preparation program. *Education*, vol. 131, no. 3, 481- 485